

ПОСЛАНИЯ НА ФРЕНСКАТА ЛИТЕРАТУРА ЗА ДЕЦА ОТ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА ХХ ВЕК

Маргарита Терзиева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас

Резюме: Основно послание на френската литература за деца е свободолубието, съчетано с изискан естетизъм, преклонение пред градивното и творческото начало у всеки човек, дълбок психологизъм, страстен хуманизъм. Децата на новия век, потребители на подобен род четива, ще бъдат провокирани да изграждат собствено мнение, да формират личностна и гражданска позиция, да не допускат да бъдат манипулирани и използвани за грандомански цели и абсурдни каузи.

Ключови думи: детска литература, Франция, послания.

Въведение

Литературният факт изгражда кръг на общуване, който с помощта на изключително сложен механизъм за предаване, отнасящ се едновременно до изкуството, производството и търговията, свързва определени индивиди в повече или по-малко анонимна (но ограничена) общност. Тази мисъл на социолога на литературата, писателя Робер Ескарпи, ни дава следните отправни точки за анализ на творчеството на представителна група френски писатели, към които принадлежи той самият.

Вече столетия има литература за деца и юноши, която играе роля за приобщаване към света и неговите проблеми; за изграждане на собствена комуникативна стратегия за „вписване“ в определена среда или кръг.

Писателите, създаващи този тип литература, имат по-големи отговорности от своите колеги по перо – те дават образци и модели на поведение на бъдещите граждани; противопоставят реалните и художествените ценности и оставят на младите читатели да установят кои от тях издържат на проверката на времето.

Литературата за деца и юноши е жанрова територия, често прекрачвана от живи класици. Европейските примери в това отношение са много: Англия (Сесил Дей-Луис), Полша (Хенрик Сенкевич), Русия (Алексей Толстой), България (Йордан Радичков). Не прави изключение и Франция – някои от най-известните класици на ХХ век са автори на популярни книги за деца и юноши. Сред тях са

Морис Дрюон, Пол Елюар, Андре Мороа, Робер Ескарпи, Жак Превер, Пиер Грипари...

Методология на изследването

В изследването се прилагат биографичен метод, литературно-историческа ретроспекция и критичен анализ на художествени творби. Обект на изследване са френски автори, признати още приживе за класици на съвременната литература.

Резултати

Морис Дрюон (1918 – 2009) [1] е известен с трилогията „Краят на човечеството“ (1948 – 1951) и поредицата от седем книги „Прокълнатите крале“ (1955 – 1977). Носител е на наградата „Гонкур“. През 1966 г. става член на Френската академия. Бил е министър на културата на Франция (1973 – 1974), депутат в Националното събрание, депутат в Европарламента. „Тисту, момчето със зелените пръстчета“ е единствената приказка за деца, която съм написал досега и по всяка вероятност ще си остане единствена“ – признава той. Приказната му повест е художествена реализация на идеята, че красотата и доброто ще спасят света, че приобщаването към природата ще ни дари с мъдрост и хармония.

Тисту – героят на творбата – притежава необикновена способност: при всеки допир на пръстите му поникват цветя. Така той пресътворява света около себе си – не само природата, но и хората: затворниците получават свобода, за да я използват по възможно най-достойния начин, а родният му град става истинска цветна градина. Кулминацията на приказката е подготовката за война, която момчето осуетява – от оръдията, насочени към врага, излизат залпове от цветя. Творбата със своята многопластовост се вписва в контекста на световната литература с мотивите за възтържествуването на доброто, с отговорността за живота на другите. Лесно се откриват и архетипите на Юнг – старец и дете. Може би главният литературен паралел трябва да бъде направен с творчеството на Волтер и финала на неговата повест „Кандид“: „Необходимо е да се грижиш за градината си“. Малките читатели се докосват до злободневни проблеми и чрез историята на Тисту формират собствените си представи за справедливост и състрадание [2].

Като юноша Пол Елюар (1895 – 1952) е под влиянието на унаимизма. Започва литературния си път като дадаист, за да попадне в обкръжението на Андре Бретон през 1922 г. Заедно с него е сред основателите на Сюрреалистичната школа. През 30-те години на миналия век преминава на позициите на „гражданската“ поезия.

Автор е на стихосбирките „Дългът и безпокойството“ (1917), „Да умреш, за да не умираш“ (1924), „Столицата на болката“ (1926), „Любовта, поезията“ (1929), „Щедрите очи“ (1936), „Поезия и истина“ (1942), „Непрекъснатата поезия“ (1946), на художествена и литературна критика. Признат е за най-добър преводач на Ботевите стихове във Франция. Удостоен е посмъртно с Международната награда за мир през 1953 г. [1].

Приказката „Детето, което не искаше да порасне“ се родее с лирическата проза, а повествованието ѝ е достъпно за детските възприятия. Каролин има щастливо детство и расте безгрижно, докато един ден на кинопрегледа преди главния филм съзира жестокото лице на войната. От този ден тя се променя, изоставя предишните игри и престава да расте. Това обаче ѝ донася много неприятности в обкръжаващия я свят. Разбрала, че този опит за бягство от действителността е несполучлив, Каролин отново поема риска да порасне, за да стане „малко по-мъдра и по-сърцата от другите“. Този мотив на световната литература за деца намира друго тълкуване в творчеството на Астрид Линдгрен, но и двете сюжетни линии се успоредяват в извисяването на детството като нравствен коректив за всеки от нас. Ако бунтът на Пипи е срещу конформизма на възрастните, бунтът на Каролин е по-абстрактен, но и по-хуманен – тя иска промени в социалния и обществен живот, готова е да воюва за тях.

Френският романист, социолог на литературата, есеист и журналист Робер Ескарпи (1918 – 2000) е известен с активната си творческа и обществена дейност. Дълги години е преподавател в Университета в Бордо. Живее в Песак и се занимава с регионалните проблеми на Аквитания. Спечелва симпатиите на деца и юноши с „Приказки и легенди от Мексико“ (1963). През 1984 г. е удостоен с национална награда за принос в развитието на литературата, адресирана към младото поколение [2].

„Приказки от Куковден“ е творба, замисълът за която се ражда още през 50-те години, но е писана в продължение на няколко десетилетия – до 1973 г. Авторът споделя: „Истината е, че благодарение на тях сега имам внуци и правнуци в стотици френски училища из цяла Франция, а щом започват да ме превеждат, това означава, че след време ще ги имам и по цял свят“¹.

В опита си да намери приказно обяснение на най-невероятни факти и обстоятелства, Робер Ескарпи създава причудливи исторически етимологии за произхода на играта „хайде-хоп“, за термина „кулиси“, за апетитната „имамбаялдъ“. Всички те притежават тайнствено очарование и зареждат малките читатели със забавни

прозрения и жизнерадостен смях. Тази „съвременна митология“ сродява творчеството му с произведенията на авторите на фентъзи, но до обемните им наративни повествования той не достига. Прозата му забавлява и дава мъдри житейски съвети, без да прибегва до нравоучителни послания.

Емил Ерцог (1885 – 1967), известен с литературния си псевдоним Андре Мороа, написва през 20-те – 30-те години на миналия век знаменитите си „семеини романи“ „Климат“ (1928) и „Семеен кръг“ (1932). Член е на Френската академия от 1932 г. Става известен със своите романизиранни биографии на Юго, Балзак, Байрон, Шели, Шатобриан [1]. Най-популярна сред малките читатели е книгата му „Страната на хилядите желаниа“.

Мишел попада в Страната на хилядите желаниа на 7-годишна възраст. Гарванът Смутензасрамен я подлага на изпит за фея и тя се справя блестящо, защото идеално отговаря на условията да бъде фея: не може да смята, не знае правописа, не помни съдържанието на нито една басня. В приказната страна са и други нейни приятелки от класа. Там всяко тяхно желание се изпълнява мигновено – проблемът е, че желанието на едно дете унищожавя желанието на друго. Именно тази анархия ги подтиква да потърсят реда, стремежа да правят нещо добро не само за себе си, но и за другите.

Когато желанието им да се завърнат у дома, надделява, децата се подчиняват на носталгията и се озовават отново в познатото обкръжение от роднини и учители. Мишел е завладяна от училищното ежедневиe, заляга над уроците, вписва се в скучното домашно ежедневиe и неусетно расте. Когато се опитва да се върне в Страната на хилядите желаниа, пътят е затворен за нея – тя вече не е дете! Освен пораснала, тя е и поумняла – една тъжна и скептична констатация. За разлика от Небивала земя (островът на детството в „Питър Пан“), измислената страна на Андре Мороа има определена дидактична функция: всяко изискване към децата има своите основания; всяко задължение, макар и тягостно, ни подготвя за бъдещите ни отговорности; всяко ново знание е средство не само за физическо, но и за духовно израстване.

Жак Превер (1900 – 1977) започва творческия си път под влияние на сюрреализма. Паралелно с издаването на стихове работи като сценарист в киното. За него Гаеган Пикон пише: „Жак Превер е дете на парижката улица, наблюдател, подигравчия, циничен и весел, светъл и сантиментален Гаврош“ [1]. В синтезирана форма в книгата си „Приказки за непослушни деца“ авторът създава съвременен моралистичен вариант на популярната приказка за Палечко. Героят не се стреми към завръщане у дома, а желае да се слее с простора.

В произведенията му, написани специално за деца, читателят буквално се потапя във водопад от каламбури, сблъсква се с абсурдни ситуации и гротескни герои. Дори когато са написани в проза, в тях се долавя ритмическа канава, защитена като присъствие с многобройни алитерации и рими. Авторитетната критика твърди, че „свежата непосредственост на детското възприятие в поезията му внася в живота елемент на вълшебната приказка, възвръща на всичко изкуствено първоначалната прелест“ [1]. Творческото кредо на Жак Превер можем да открием в една от най-лиричните му творби – „Как да нарисуваме портрет на една птица“. Образът на птицата крие дълбока символика – според индивидуалните ни възприятия тя може да е красотата, изкуството, любовта, мечтата, творчеството, вдъхновението... Съприкосновението с тях си струва дългите години чакане и споделянето на съкровени тайни. И тук трябва да се отдаде дължимото на личността на автора – Превер смята, че изкуството се нуждае от искреност и безкористност, не отдава никакво значение на звученето на собственото мнение; това не е скромност или самоподценяване, а определена естетическа позиция. Вероятно някои читатели ще открият в творбата определена програма за действие, за лично израстване. Всеки сам създава живота си, набелязва планове за бъдещето, обвързан е с приятелство или любов. Ако е вложил себе си, душата си в това имагинерно строителство, то вероятно птицата наистина ще го посети.

Пиер Грипари (1925 – 1990) дълго се колебае между музикалното, театралното и литературното поприще. Когато взема решение да се посвети на писането, първоначално се утвърждава като журналист, а през 60-те години на миналия век – и като писател. Неговият дебют в литературата за деца с „Приказки от улица „Брока““ (1967) го превръща в популярен и обичан автор [1]. Издадени в хиляди екземпляри на различни езици, приказките са адаптирани за театър, операта и телевизията. С увлечение френските деца четат още „Историята на принц Пипо“ (1976), „Инспектор Туту“ (1984) и други забавни книги, пълни с искрящ хумор и забавни приключения.

На картата на Париж може да се открие малката улица „Брока“ – там живее приказникът господин Грипари. Но там, разбира се, са се заселили и неговите герои – феята е във водопровода, а вещицата – в стенния шкаф. Тази история, започната през 1967 г., намира своето продължение в „Приказки от улица „Фоли-Мерикур““ (1983), където са модифицирани руски народни приказки от сборника на Афанасиев. Писателят самостоятелно учи руски в курсове, запознава се обстойно с творчеството на руските класици и пренася наученото от тях на

френска почва – в литературните си небивалици, на които руският фолклорен елемент придава екзотичен привкус [3].

Приказното събитие при него е наситено с детайли от реалността. „Той владее изкуството за създава приказки за принцеси и принцове, за дяволи и ангели, за риби и зверове, за дясна и лява пантофка – и никога не се повтаря; не можеш да сбъркаш почерка му с никой друг.“ Текстът на писателя е истинско богатство, в което са включени алитерации, рими, повторения, омофония и други каламбури на фона на традиционната приказка. Словесната игра при него се интегрира с прозаическата творба.

Децата са съавтори на писателя при съчиняването на поредния сюжет. Той обединява подхода на Астрид Линдгрен с методиката на Джани Родари за детското словотворчество. Така приказките, подписани с неговото име, стават част от движението за глобализиране на литературата и тенденцията за създаване на творби за деца от самите деца, които влизат в ролята на писатели.

Пиер Грипари е утвърден театрален критик. Това обяснява сценичността на приказните му текстове и води до редица постановки в детските самодейни театрални школи, включително в България („Привет, магьосници, и сбогом“, „Вещицата от килера“, „Приказки от улица „Муфтар“). Своя публика има и кукленият моноспектакъл „Обувки две в история една“.

Изводи

Лаконичните изложения върху творчеството за деца на гореизброените френски автори, признати приживе за класици, позволяват да направим известни обобщения за посланията на френската литература за деца и юноши, която е част от световното литературно наследство.

В творчеството на гореизброените и на десетки други френски и френскоезични автори се наблюдава дифузия на жанровете: в социално-битовата проза проникват елементи на приказното и на фантазната условност; създават се приказни алегии, приказки – притчи, „кинематографични“ приказки, импресионистични стихотворения, разкази и повести; всекидневното се опоектизира, баналното става забавно; думите придобиват нов смисъл.

Свободолюбието като традиционна личностна черта на френските писатели е допълнено от изискан естетизъм, преклонение пред градивното и творческото начало у всеки човек, дълбок психологизъм, страстен хуманизъм.

Налице е глобалната тенденция за създаване на приказки от самите деца за деца – тя е „запазена марка“ за творчеството на

френските класици, изкушили се да създават произведения и за детската аудитория.

Обобщение

Деца на новия век, потребители на подобен род четива, няма да се наслаждават на спокойни повествования, а ще бъдат провокирани да изграждат собствено мнение, да формират личностна и гражданска позиция, да не допускат да бъдат манипулирани и използвани за грандомански цели и абсурдни каузи.

Бележки

¹ **Eskarpi**, R. Prikazki ot Kukovden. Sofia: Otechestvo, 1982.

[**Ескарпи**, Р. Приказки от Куковден. София: Отечество, 1982.]

References/Литература

1. **Rechnik** na frenskoezichnata literatura. Sofia: AI „Prof. Marin Drinov“, 1998.

[**Речник** на френскоезичната литература. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 1998.]

2. **Dupont-Escarpit**, D., N. du **Roy**, B. **Epin**, O. **Limousin**. Guide des auteurs du livre de jeunesse francais. Paris, 1989.

3. **Mavlevich**, N. P'er Gripari. – V: *Sovremennaya khudozhestvennaya literatura za rubezhom*, 1988, kn. 3, s. 101 – 103.

[**Мавлевич**, Н. Пьер Грипари. – В: *Современная художественная литература за рубежом*, 1988, кн. 3, с. 101 – 103.]

За автора

Маргарита Терзиева е професор в Университета „Проф. д-р Асен Златаров“ в град Бургас. Научни интереси: методика на обучението по български език и литература, литература за деца и юноши, история на образованието.

За контакт с автора: mtterzieva@gmail.com

FRENCH CHILDREN’S LITERATURE MESSAGES FROM THE SECOND HALF OF THE 20th CENTURY

Margarita Terzieva

“Prof. Dr. Asen Zlatarov” University – Burgas

Abstract: The main message of French children’s literature is love of freedom, combined with refined aesthetics, admiration for the constructive and creative principles of each person, deep psychology, passionate humanism.

The children of the new century, readers of such literature, will be provoked to build up their own opinion, to form a personal and civil position, not allow to be manipulated and used for megalomaniacal purposes and absurd causes.

Keywords: children’s literature, France, messages.

About the author

Margarita Terzieva is a professor at “Prof. Dr. Asen Zlatarov” University in the city of Burgas. Scientific research interests: methodology of teaching Bulgarian language and literature, literature for children and adolescents, history of education.

To contact the author: mtterzieva@gmail.com